

Diviziunea mondială a muncii si circuitul economic mondial

Diviziunea mondială a muncii este o altă structură esențială a economiei mondiale, interfata interdependentelor economice internaționale. Ea exprimă procesul istoric obiectiv de specializare a economiilor naționale în producția și comercializarea diferitelor bunuri și servicii pentru piața mondială. Privită ca stare, diviziunea mondială prezintă ansamblul specializărilor existente, la un moment dat, între agenții economici, în vederea participării la circuitul economic mondial.

Scopul specializării internaționale a agenților economici companii private și publice, naționale și transnaționale, companii de export-import de mărfuri și servicii, economii naționale luate în ansamblu, comunități zonale, regionale și continentale etc. - îl constituie adaptarea permanentă a potențialului lor economic la caracteristicile dinamice ale cererii de pe piața mondială, creșterea continuă a competitivității și obținerea de maximum de avantaje din afacerile desfășurate pe această piață.

Specializarea internațională este determinată de anumiți factori și se concretizează într-o multitudine de forme și modele.

Factori și modele ale specializării economice internaționale

Factorii geografici, de mediu, tradițiile și obiceiurile anumitor comunități umane au jucat un rol esențial în statornicirea tipului (modelului) natural de specializare economică, cu o acțiune perenă, milenară și cu efecte majore asupra relațiilor economice internaționale. În funcție de particularitățile mediului geografic, de abundența ori raritatea resurselor disponibile, de abilitatea valorificării lor, agenții economici și-au structurat activitatea în mod adecvat, desfășurând, în consecință, fluxuri reciproce specifice de mărfuri și servicii.

O dată cu declanșarea primei revoluții industriale, „factorii artificiali” ai producției, respectiv aplicarea cuceririlor științei în producție, dezvoltarea masinismului, a tehnicii, au generat numeroase modele (tipuri) moderne de specializare economică internațională.

Modelul diviziunii intersectoriale a muncii, având forma producției și schimbului de produse primare (agricole, minerale) contra produselor prelucrate (masini, echipamente, produse chimice etc), a fost caracteristic multă vreme raporturilor economice dintre economiile dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, între timp, acest model a înregistrat o anumită relaxare, numeroase țări în curs de dezvoltare producând și exportând produse industriale, inclusiv în țările avansate, după cum acestea din urmă produc și exportă, pe piete primare, produse primare. Modelul diviziunii intersectoriale s-a diversificat și datorită autonomizării în cadrul activității economice a unor sectoare noi, contemporane: cel terțiar (al serviciilor) și cuaternar (al cercetării științifice și dezvoltării tehnologice). În consecință, dobândesc o pondere crescândă pe piața mondială schimburile de tehnologii de fabricație, brevete, licențe, servicii de management și marketing, de informare profesională, servicii financiare etc. contra produse primare, mărfuri industriale etc.

Specializarea interramură, dominantă în primele șase-șapte decenii ale secolului al XX-lea, a generat un volum imens de interschimburi de produse ale diferitelor ramuri ale economiei (produse chimice contra masini și utilaje; produse alimentare contra produse electronice; combustibil contra alimente etc).

Specializarea intraramură, caracteristică structurilor contemporane ale economiei mondiale, se distinge prin paralelismul structurilor de ramură ale economiilor nationale, complementaritatea realizându-se la nivelul subramurilor, al tipurilor de produse si servicii (masini si utilaje contra masini si utilaje de alte tipodimensiuni ori caracteristici tehnice, economice, functionale: cereale contra citrice etc.).

Specializarea tehnologică definese fluxurile de interschimburi generate de cercetarea tehnico-stiintifică cum sunt: licente, brevete, know - how contra licente, brevete de fabricaŃie, know - how; licente, brevete, know - how contra produs finit etc.

Specializarea organologică înseamnă concentrarea resurselor pe productia si exportul de subansamble, organe de masini, detalii, care se încorporează într-un produs finit de mare complexitate.

Cooperarea economică si tehnico-stiintifică internatională a multiplicat specializarea prin tipuri si modele inedite: lucrări de constructii-montaj contra resurse primare ori produse finite; uzine „la cheie” contra produselor realizate de acestea etc.

Integrarea economică si internationalizarea productiei si schimbului au determinat transgresarea modelelor mentionate de specializare, reunirea lor sub forma unor relatii matriciale de mare complexitate, proces ce creează avantaje deosebite firmelor care pătrund si se mentin în polii de competitivitate ai acestor retele.

Notiunea de flux economic international definese miscarea unor valori materiale, bănesti sau spirituale între agentii economici aparținând diferitelor comunităti nationale, regionale ori transnationale.

Circuitul economic mondial reprezintă totalitatea fluxurilor economice internationale care se dezvoltă între agentii economici ca urmare a interdependentelor existente, a ansamblurilor de specializări din economia mondială în domeniile productiei, cercetării stiintifice si dezvoltării tehnologice, schimburi de mărfuri, miscării capitalului, valurilor, fortei de muncă etc.

Principalele fluxuri care compun circuitul economic mondial sunt: comertul international cu mărfuri si cu servicii (invizibil); miscarea internatională a capitalurilor, a investitiilor externe; schimburile valutare; circulatia internatională a fortei de munca; cooperarea economică si tehnico-stiintifică.

Tendinta esentială a circuitului economic mondial este de crestere, diversificare si restructurare permanentă ca urmare a adâncirii diviziunii mondiale a muncii. Spre deosebire de trecutul nu prea îndepărtat, când comertul cu mărfuri detinea ponderea covârșitoare în cadrul circuitului economic, astăzi, alte fluxuri au devenit predominante.

Piata mondială. Comertul international

Conceptul de piată mondială definese în sens larg totalitatea raporturilor de vânzare-cumpărare de mărfuri, servicii, tehnologii etc. dintre agentii economici participanti la circuitul economic mondial de valori materiale, spirituale si bănesti. În sens restrâns, termenul de piată mondială se asociază tranzactiilor cu un anumit produs, serviciu ori valori bănesti, distingându-se, de pildă, piata mondială a tractoarelor, automobilelor, masinilor de aschiat metale, calculatoarelor, cerealelor, cafelei, zahărului etc. sau piata mondială a capitalurilor, fortei de muncă, schimburilor valutare. Notiunea de piată se utilizează, adesea, si în sens geografic, vorbindu-se de piata europeană, nord-americană, asiatică etc. In literatura de specialitate întâlnim, de asemenea, notiunea de piată caracteristică, avându-se în vedere aria geografică prin care se derulează cea mai mare

parte a actelor de vânzare cumpărare a unui produs, serviciu, ori valute. În ciuda unei evidente segmentări, determinată de tipurile de specializare economică internațională, de factori naturali, geografici și instituționali, piața mondială are un caracter unic.

Legitățile economiei marfaro - bănești - valoarea, pretul, cererea și oferta, concurența, calitatea, marca de fabrică etc. - își impun întotdeauna forța lor obiectivă în toate segmentele acesteia. Comerțul internațional reunește totalitatea fluxurilor de mărfuri și servicii care se derulează pe piața mondială. În componența comerțului mondial intră, pe de o parte, comerțul cu mărfuri, iar pe de altă parte, schimburile internaționale cu servicii, cunoscute și sub numele de „comert invizibil”. Această noțiune sugerează specificitatea operațiilor ce-I sunt proprii - vânzări-cumpărări de brevete, licențe, know-how, transporturi și telecomunicații, asigurări, dobânzi, venituri provenite din munca în străinătate etc. Acestea nu pot fi sesizate vizual și certificate în punctele vamale ale statelor, cu toate că substanța lor materială și valoarea lor sunt pe deplin reale și comensurabile. De-a lungul timpurilor, dar mai ales în ultimele decenii, comerțul internațional a cunoscut mari prefaceri. Se remarcă, înainte de toate, dinamismul său accentuat.

S-au produs mutații considerabile în structura fizică și în orientarea geografică a exporturilor și importurilor mondiale. În a doua jumătate a secolului XX, ponderea produselor de bază (agricole și miniere) în comerțul mondial a scăzut de la 65% la 25%, crescând în mod corespunzător partea produselor industriale (de la 25% la 75%); comerțul internațional a dobândit astfel un pronunțat caracter industrial, nomenclatorul produselor schimbându-se la intervale de timp tot mai scurte.

Ierarhia marilor exportatori și importatori mondiali de mărfuri și servicii s-a structurat în așa fel încât s-a ajuns ca, în prezent, 20 de țări (din 200) să dețină 85,4% din exporturile mondiale și 80,9% din importuri. Pe primele locuri, între exportatori, se situează S.U.A. (12,6%), Germania (9,4%), Japonia (7,1%), Franța (5,3%), Marea Britanie (5,2%). Aceleași țări se află și în fruntea listei importatorilor mondiali.

Comerțul cu servicii a devansat creșterea comerțului cu mărfuri. Exporturile și importurile mondiale de servicii au înregistrat un ritm mediu anual de 8%, atingând chiar 13%, creștere medie anuală, în cazul transporturilor, 15% la turism și 16% la alte servicii comerciale (financiar-bancare, de asigurări, informatice etc).

Fluxul mondial al capitalului. Investițiile externe

Fluxurile internaționale de capital pe termen lung îmbracă mai multe forme: credite bancare; investiții externe directe; plasamente în hârtii de valoare (acțiuni, obligațiuni, bonuri de tezaur); transferuri publice concesionale; credite și ajutoare oferite de instituții financiare internaționale. Termenul de rambursare a acestor împrumuturi este de până la 20 de ani, pe termen lung, și până la 5-8 ani, pe termen mediu. Fluxurile de capital pe termen scurt sunt constituite îndeosebi din operațiuni speculative cu „capitaluri fierbinti” aflate în căutarea de plasamente avantajoase pe perioade reduse de timp, în funcție de ratele dobânzii bancare și cursurile de schimb valutare. Efectuate, mai întâi, de bănci transnaționale, precum și de alte fonduri „specializate” în speculații conjuncturale, aceste plasamente se fac în bonuri ale trezoreriilor statelor, obligațiuni și acțiuni ale companiilor,

cumpărarea de valute, etc. în scopul revânzării lor, speculându-se diferențele de preturi existente în momentele cumpărării și vânzării și penuria de resurse ale unor companii

publice și private ori trezorerii naționale aflate în momente de mari dificultăți financiare. În perioada intrării într-o țară, ele înviează artificial conjunctura pe piețele monetarfinanciare, fenomen care, neavând condiții să penetreze spre economia reală, rămâne efemer, transformându-se, în momentul părăsirii bruste a pieței respective, într-o puternică criză financiar-bancară cu implicații de contagiune în economia zonală și, uneori, chiar asupra întregii economii mondiale.

Investitiile externe directe reprezintă plasamente de capital pe termen lung pentru înființarea de noi firme, pentru achiziționarea altora existente prin cumpărarea pachetului de acțiuni de control, precum și pentru susținerea fuziunilor între firme, a creării de societăți mixte.

Fluxul valutar internațional

Fluxul (piața) schimburilor valutare reprezintă ansamblul raporturilor care se desfășoară între agenții economici în legătură cu tranzacțiile de vânzare-cumpărare de valută.

Piața schimburilor valutare este interfata celorlalte piețe și fluxuri ce alcătuiesc circuitul economic mondial. Piața bunurilor și serviciilor generează fluxuri inverse de încasări și plăți în valută. Mișcarea internațională a capitalurilor nu se poate realiza dacă acestea nu dobândesc o formă valorică acceptată pe plan internațional, iar aceasta nu poate fi decât valuta. Îmbrăcând forma de valută, banii naționali devin mijloace de încasări și plăți internaționale, bani universali - întruchipare a valorii date de utilitatea activității umane, a avuției și puterii.

Funcționarea pieței valutare internaționale presupune drept condiție esențială convertibilitatea monedelor naționale. În accepțiunea statutului FMI, convertibilitatea reprezintă dreptul rezidenților și nerezidenților de a schimba moneda națională cu o monedă străină prin vânzare-cumpărare țară nici o restricție. În prezent, nu toate monedele naționale sunt convertibile. La rândul lor, cele convertibile prezintă diferite grade de convertibilitate: a) convertibilitate limitată internă, care exprimă capacitatea monedelor naționale de a se schimba numai în interiorul unei țări, în anumite condiții, pe valuta intrată în țara respectivă; b) convertibilitate deplină sau oficială, care înseamnă posibilitatea schimbării monedei naționale pe alte monede naționale prin eliminarea relativ totală a restricțiilor și a condițiilor în folosirea monedelor respective; c) convertibilitate totală a unor monede liber utilizabile, țară nici o restricție, pe cele mai importante piețe monetare.

Etalonul monetar este o valoare materială ori imaterială adoptată convențional ca bază a sistemului monetar, prin care se definește valoarea monedelor. Până la primul război mondial a funcționat etalonul aur-monedă (GoldExchange Specie), caracterizat prin: emisiunea și circulația liberă a monedelor de aur; exportul și importul liber al aurului

sub formă de monedă și lingouri; cursul valutar se stabilea prin compararea conținutului în aur al fiecărei monede cu cel al monedelor altor țări. În anii primului război mondial, convertibilitatea monedelor în aur a fost suspendată, încetând ulterior și funcționarea etalonului aur-monedă. În perioada interbelică, s-a conturat un nou etalon: aur -devize"-, consacrat prin acordurile Conferinței Monetare ținute la Bretton Woods în 1944. Noul aranjament monetar internațional se caracteriza prin adoptarea etalonului aur-devize.

Dolarul SUA a fost definit printr-o greutate invariabilă de aur (0,888671 grame), pretul oficial al unciei de aur fiind stabilit la 35 dolari. S-a hotărât practicarea unor cursuri valutare fixe pe baza parităților declarate oficial și exprimate în aur sau dolari SUA. În raport cu paritatea oficială, cursul monedei naționale putea să oscileze cu $\pm 1\%$. Depășirea acestei limite impunea intervenția pe piețele valutare, prin vânzare-cumpărare de monedă.

Lichiditatea internațională oficială reprezintă ansamblul resurselor de care dispun autoritățile monetare pentru a finanța deficitele balanței lor de plăți. Ele includ devize, poziții de rezervă la FMI, DST și stocul de aur. Lichiditățile internaționale private sunt constituite din depozite de valute plasate în bănci situate în afara teritoriului sau jurisdicției țării de origine a monedei în scopul valorificării lor continue și la parametri de profitabilitate ridicați prin evitarea reglementărilor mai rigide de pe piețele proprii. Într-o primă etapă, lichiditățile internaționale private au îmbrăcat exclusiv forma eurodolarilor pentru a se trece ulterior la eurodevize – reprezentând depozite în dolari, mărci, yen, franci francezi, lire sterline. Piața eurodevizelor este definită de FMI drept o piață internațională „off shore” a monedelor celor mai puternice țări industrializate. Între agenții economice participante la relațiile internaționale se practică pe scară largă acordarea reciprocă de credite (și, în consecință, contractarea de datorii) în devize. Se formează, astfel, o datorie externă, care se constituie într-un important flux pe piața valutară internațională. În sens larg, datoria externă reprezintă totalitatea sumelor în bani și în alte active datorate creditorilor externi de către o țară și de către rezidenții ei. Formarea datoriei externe are loc pe calea contractării de credite. La rândul lor, acestea sunt: credite de export (cu o durată de peste 1 an) pe care importatorii din țara debitoare le primesc de la partenerii lor externi; împrumuturi acordate de diverse organisme internaționale (FMI, Banca Mondială, BERD, BEI); credite și împrumuturi de la bănci private.

Pe baza diverselor categorii de credite și transferuri se formează fluxuri în valută ale datoriei externe între țări, între bănci private, între organisme financiare internaționale și instituții financiarbancare, publice și private.

Cel mai important flux al datoriei externe este cel dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare. Datoria externă a țărilor în curs de dezvoltare a crescut, în perioada 1980-1995, de peste trei ori: de la 647 miliarde dolari la 2068 miliarde dolari. Paralel, au crescut rapid și plățile reprezentând serviciul datoriei externe (ratele anuale plus dobânzile aferente), care numai între 1990-1995 a însumat 1030,2 miliarde de dolari, reprezentând un transfer invers de resurse, ce a depășit intrările de resurse ale acestei perioade spre țările în dezvoltare.

Serviciul datoriei externe al acestor țări absoarbe anual, în medie, circa o cincime din încasările din exporturi. Indicatorii utilizați pentru evidențierea consecințelor datoriei externe sunt: a) rata datoriei externe, calculată ca raport între serviciul datoriei externe și veniturile anuale; b) raportul dintre serviciul datoriei și nivelul rezervelor oficiale (aur-devize). Acești indicatori arată posibilitățile unui stat de a face față obligațiilor sale externe. La sfârșitul anului 1995, țările cele mai îndatorate erau (în miliarde dolari): Brazilia - 117, Mexic - 105, Venezuela - 103, China 32, Chile - 20,5. Îara cu datoria pe locuitor cea mai mare din lume este Ungaria, cu un nivel ce depășește 3000 de dolari.

Balanta de plăți externe reprezintă, în conformitate cu definiția FMI, un tablou sintetic sub formă contabilă, care înregistrează sistematic ansamblul fluxurilor reale,

financiare si monetare intervenite între rezidenții unei economii si restul lumii, în cursul unei perioade de timp, de regulă 1 an. Balanta de plăți cuprinde încasările si plățile rezultate din: exporturile si importurile de mărfuri; veniturile si plățile din/pentru servicii (postă, telecomunicatii, televiziune, comisioane si speze bancare, asigurări, brevete, reprezentante diplomatice si comerciale etc); dobânzi, dividende, cupoane devenite exigibile; turism; transferuri de valute rezultate din migratia fortei de muncă; donatii; încasări si plăți din reparatii; împrumuturi, indiferent de durata lor; aur. Aceste capitole sunt ordonate pe două mari grupe: a) Balanta tranzactiilor curente sau Contul curent, formată din: balanta comercială (venituri din exporturi si plăți pentru importuri); balanta invizibilelor (încasări si plăți pentru servicii); balanta veniturilor, care însumează încasările si plățile cu titlu de venituri ca dividende, dobânzi, profituri, rente, salarii repatriate de emigranti sau salarii plătite specialistilor străini; balanta transferurilor unilaterale, care reflectă transferurile economiilor bănești ale lucrătorilor emigranti, despăgubirile, donatiile, transferurile în contul acordurilor dintre țările Uniunii Europene, ajutoarele publice sau private etc.

b) Balanta mișcărilor de capital sau Contul de Capital, care include: balanta mișcărilor de capital pe termen scurt, reflectând creditele primite acordate pe termen până la un an, repatrierea activelor, etc; balanta mișcărilor de capital pe termen lung, care contine intrările si iesirile de capitaluri sub formă de credite de export si import, împrumuturi, investitii directe, investitii de portofoliu; balanta rezervelor valutare internationale, incluzând rezervele „oficiale”, creantele asupra FMI si alte creante, pe de o parte, si angajamentele pe termen scurt si la vedere față de FMI s.a., pe de altă parte. Ultima pozitie a balantei de plăți, intitulată Ajustări, contine Contul de erori si omisiuni.

Balanta de plăți poate fi echilibrată, dacă încasările sunt egale cu plățile rezultate din relatiile externe, nefiind necesară reglarea schimburilor prin mișcări monetare; excedentară sau activă, când încasările depășesc plățile; deficitară sau pasivă, când încasările sunt mai mici decât plățile.

Fluxul international al fortei de muncă generează formarea pietei mondiale a muncii. Fiind vorba de o mișcare pe glob a oamenilor, acest flux se particularizează prin riscurile pe care si le asumă subiectii în cauză si prin tensiunile pe care le poate provoca într-o regiune ori alta a lumii.

Migratia contemporană a fortei de muncă prezintă câteva caracteristici: aceasta nu mai privește populatii compacte, ci grupuri, indivizi sau familii în căutare de locuri de muncă; se emigrează, de regulă, din țări mai sărace în Țările cele mai bogate; cererea de forță de muncă vizează, de regulă, persoane calificate având vârste între 20-40 de ani; majoritatea imigrantilor sunt muncitori necalificati, folositi la munci grele, insalubre refuzate de autohtoni. S-a manifestat cu intensitate crescândă si o migratie a specialistilor atrasi de conditiile de viață si muncă superioare din țâfne bogate, fenomen cunoscut sub denumirea de „exod al creierelor”.

Migratia generează pe piata muncii efecte contradictorii: pentru tara de origine a emigrantilor, presiunile pe piata muncii se reduc, ceea ce poate provoca o tendință de sporire a salariilor pentru cei rămasi; pentru tara primitoare de forță de muncă, salariile pot înregistra o tendință de reducere pe anumite segmente ale pietei muncii, ceea ce contribuie la reducerea costurilor bunurilor si serviciilor, ridicarea competitivității economice si stimularea creșterii economice.

Cooperarea economică și tehnico-stiințifică internațională reprezintă cel mai nou flux din cadrul circuitului economic internațional. Într-o definiție largă, cooperarea internațională reprezintă reunirea resurselor și eforturilor bi- și multilaterale ale statelor vizând realizarea, pe baze contractuale, de activități conexe de cercetare-dezvoltare și transfer de tehnologii, producție, prestări servicii, construcții civile și industriale, uzine „la cheie”, comercializare în scopul obținerii de rezultate economice superioare sumei celor individuale.

Formele de cooperare sunt multiple. În domeniul științei și tehnicii pot fi menționate următoarele: programe comune de cercetare sau cooperare; asistență tehnică; schimb de informații tehnico-științifice; crearea de instituții comune de cercetare științifică; acordarea de consultanță de specialitate ș. a. În domeniul producției se disting: producția pe bază de licență și documentație a partenerilor; producția la comandă; coproducția și cospecializarea; livrarea de echipamente pe credit rambursabil în produse; construirea în comun de unități industriale, agricole, din domeniul infrastructurii; crearea de societăți mixte de producție (Joint ventures). În domeniul comercializării produselor, cele mai importante forme de cooperare sunt: oferta comună; leasing-ul; contractul de comercializare pe termen lung; factoringul (agentul bancar achită firmelor exportatoare costul mărfurilor, minus un comision denumit agio, și urmărește încasarea ratelor de la cumpărător). În domeniul bancar și al creditului se disting: băncile mixte, băncile regionale etc.

Organizațiile economice internaționale

Nu există în prezent organizații internaționale care să nu aibă, între preocupările lor, examinarea unor probleme economice. Câteva dintre ele - GATT OMC; BIRD; FMI - exercită o influență deosebită asupra politicilor economice ale statelor lumii, inclusiv asupra celor ale României.

Acordul General pentru Tarife și Comerț (GATT), devenit Organizația Mondială a Comerțului (OMC), a fost semnat la 30 octombrie 1947 de 23 de state și a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1948. Fără să fi fost organizație specializată în sistemul Națiunilor Unite, a avut legături cu ONU, secretariatul GATT prezentând ECOSOC rapoarte care au caracter informativ și facultativ.

Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD) a fost înființată la 27 decembrie 1945 pe baza Acordurilor de la Bretton Woods (SUA), din iulie 1944, de către 35 de țări. În prezent, numărul țărilor membre este de 170.

Asociația Internațională pentru Dezvoltare (AID), filială a BIRD, acordă credite în condiții și mai avantajoase, și anume cu o rată și mai scăzută a dobânzii sau chiar nulă, percepend doar un comision bancar de 0,75%.

Societatea Financiară Internațională (SFI), funcționând tot în cadrul BIRD, acordă împrumuturi pe termen mijlociu (7-12 ani) în scopul de a sprijini dezvoltarea întreprinderilor productive private din țările membre. Agenția Multilaterală de Garantare a Investițiilor (MIGA), afiliată, de asemenea, BIRD, garantează investițiile private în țările în curs de dezvoltare contra riscurilor necomerciale.

Fondul Monetar Internațional (FMI), înființat, ca și Banca Mondială, pe baza Acordului de la Bretton Woods, a obținut statutul de instituție specializată a ONU la 27 decembrie 1945, când actul constitutiv a fost semnat și ratificat de 29 de guverne. În prezent, numărul țărilor membre este de peste 180.